

ORGAN BAĞIŞ VE NAKLİNE YÖNELİK TUTUM VE DAVRANIŞLAR

ATTITUDES AND BEHAVIOUR TOWARDS ORGAN DONATION AND TRANSPLANTATION

Kemal Yetiş GÜLSOY¹, Semiha ORHAN², Süleyman KUTLUHAN³

¹Burdur Devlet Hastanesi, Yoğun Bakım Ünitesi

²Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Fakültesi,

İç Hastalıkları Ana Bilim Dalı, Yoğun Bakım Ünitesi

³Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi, Nöroloji Ana Bilim Dalı

ÖZET

AMAÇ: Organ nakli; fonksiyonunu yitirmiş organın yerine kadavra veya canlı verici (donör)'den fonksiyonel organ nakledilmesine denir. Çalışmamızda Isparta il merkezinde yaşayan halkın organ bağış konusundaki bilgi ve tutumları araştırılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM: Isparta il merkezinde ikamet eden kişilere Mart 2018 - Temmuz 2018 tarihleri arasında anket uygulayarak gerçekleştirildi. Çalışmaya 18 yaş üstü, fizik ve mental yönden sağlıklı olan kişiler kabul edilmiştir. Literatür bilgileri doğrultusunda hazırlanan, bireysel özellikleri ve organ bağış ile ilgili 61 soru içeren anket formu yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak uygulanmıştır.

BULGULAR: Katılımcıların 483'ü kadın, 432'si erkek idi. Yaşları 18-35 yaş arasında değişmekte olup ortalaması 37 idi. Katılımcılarımızın % 5,2 (n=47) organ bağışında bulunmuş ve kamu hastanelerine güven (%88,5), özel hastanelere (%43) göre daha yüksek bulunmuştur. Beyin ölümü gerçekleşikten sonra organların bağış aşamasında, katılımcılarımızdan, kendi onaylarının yeterli olduğunu düşünenler %87,8 oranında, ailesinin onaylaması gerekli olduğunu düşünenler %87,2 oranında iken, hiçbir onay alınmasına gerek duymayanların oranı ise %7,3 olarak bulunmuştur. İncancına bağılı olarak organlarını bağışlayamayacak olan katılımcı sayısı 146 (% 16) iken vücudunun bir parçasını vererek ölüm-yaşam zincirine müdahalenin yanlış olduğunu düşünenlerin sayısı 91 (%10). Organ bağışını artırmak için "maddi teşvik verilmesi"nin olumlu olacağını düşünenlerin oranı % 44,3 iken olumsuz etki oluşturacağına inananlar %43,8 oranında idi.

SONUÇ: Organ bağışının aile içinde konuşulup aile bireylerinin birbirlerinin organ bağış yapmaya taraf olmasının önceden bilmesinin organ bağış oranının artmasına fayda sağlayacaktır. Organ bağış konusunda yanlış yapılan haberler toplum hafızasında ciddi bir güvensizlik izi bırakmaktadır. Bu güvensizliğin aşılması için sadece organ bağışının ne olduğunun anlatılması değil aynı zaman da beyin ölümünden organ nakline kadar sürecin nasıl işletildiğinin açık olarak açıklaması gerekmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Beyin ölümü, Organ bağış, Organ nakli, Tutum

ABSTRACT

OBJECTIVE: Organ transplantation is the transplantation of a functional organ from a cadaver or a living donor to replace a non-functional organ. The aim of this study was to investigate the attitudes and behaviours towards organ donation of a population living in the province of Isparta, Turkey.

MATERIAL AND METHODS: A questionnaire was applied to residents of the provincial centre of Isparta between March 2018 and July 2018. The study included physically, and mentally healthy individuals aged >18 years. A 61-item questionnaire related to personal characteristics and organ transplantation was prepared according to information in literature and was applied to each subject in a face-to-face interview.

RESULTS: The study participants comprised 483 females and 432 males with a mean age of 37 years (range, 18-35 years). Of the total group, 47 (5.2%) had undergone organ donation, and there was greater trust in state hospitals than private hospitals (88.5% vs. 43%). At the stage of organ donation following confirmed brain death, 87.2% of the study subjects thought their own approval was sufficient, 87.2% thought there was a need for confirmation from the family, and 7.3% thought that there was no need for any approval. A total of 146 (16%) respondents reported that they would not donate their organs because of their beliefs and 91 (10%) thought that it was wrong to intervene in the chain of life and death by donating a part of the body. It was thought that offering financial encouragement to increase organ donation would be positive by 44.3% and negative by 43.8%.

CONCLUSIONS: Talking about organ donation within the family, and family members knowing each other's views beforehand would be useful in increasing donation rates. Incorrect news about organ donation has left a serious imprint of mistrust in the collective memory. To be able to overcome this mistrust, it is not enough to simply explain what organ donation is, but there must also be clear explanations of how the process is managed from the time of brain death until organ transplantation.

KEYWORDS: Brain death, Organ donation, Organ transplantation, Attitude

Geliş Tarihi / Received: 20.08.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 06.01.2021

Yazışma Adresi / Correspondence: Dr.Öğr.Üyesi Semiha ORHAN

Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Fakültesi, İç Hastalıkları Ana Bilim Dalı, Yoğun Bakım Ünitesi

E-mail: smhorhan@gmail.com

Orcid No (Sırasıyla): 0000-0002-3496-7004, 000 0000 32617 6197, 0000 0001 97492467

GİRİŞ

Organ nakli (ON); fonksiyonunu yitirmiş organın yerine kadavra veya canlı verici (donör)'den fonksiyonel organ nakledilmesine denir. Medikal ve teknik yöntemlerde ilerlemeye rağmen organ teminindeki güçlükler hala devam etmektedir (1). ON'lerinin çoğu, gelişmiş ülkelerde kadavralardan yapılırken, gelişmekte olan ülkelerde ve ülkemizde canlı donörlerden sağlanmaktadır (2). Uluslararası Organ Bağış ve Nakil Kayıtları (IRODaT- UOBTK)'nın 2018 yılı verilerine göre kadavradan organ bağışı (OB) milyon kişide olmak üzere; İspanya'da 48, Belçika'da 33,4, Amerika Birleşik Devletleri'nde 33,2, Fransa'da 27,4, Yeni Zelanda'da 15,3, İran'da 11,1 iken Türkiye'de bu rakam 7,47 olarak bildirilmiştir.

Canlıdan OB'nda ise Türkiye milyon kişide 47,9 oranıyla ilk sırada yer almaktadır. Türkiye'yi 44,8 oranıyla ile Güney Kore izlemektedir. Bu oran İspanya'da 7,57 ve Fransa'da 7,57'tür (3). OB'nın gerçekleşmesinde yasal, sosyal, dini, tıbbi, etik ve organizasyon gibi multifaktöriyel nedenler etkilidir (4). Çalışmamızda Isparta il merkezinde yaşayan halkın OB konusundaki bilgi ve tutumları araştırılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma, Isparta il merkezin de ikamet eden kişilere Mart 2018 - Temmuz 2018 tarihleri arasında anket uygulayarak gerçekleştirildi. Çalışmaya 18 yaş üstü, fizik ve mental yönden sağlıklı olan kişiler kabul edilmiştir. Literatür bilgileri doğrultusunda hazırlanan, bireysel özellikleri ve OB ile ilgili 61 soru içeren anket formu yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak uygulanmıştır.

Etik Kurul

Çalışma için Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan onay alınmıştır (07.03.2018-55).

İstatistiksel Analiz

SPSS versiyon 22.0 kullanılarak yapılmıştır. Verilerin analizinde katılımcı görüşleri frekans ve yüzde dağılımları ile hesaplanmış ve değerler yüzde olarak verilmiştir.

BULGULAR

Anketimiz; araştırmaya dahil olma koşullarını karşılayan, gönüllü 918 kişiye, yüz-yüze olarak,

Dr. Kemal ve Dr. Semiha gözetiminde tıp fakültesinden beş öğrenci tarafından uygulandı. Katılımcıların 483'i kadın, 432'si erkek idi. Yaşları 18-75 yaş arasında değişmekte olup ortalaması 37 idi. Yaş, cins ve eğitim düzeyi dağılımları detaylı olarak gösterilmektedir (**Tablo 1**).

Tablo 1: Katılımcıların demografik özelliklerin dağılımı

Demografik Özellikler	Dağılım	(n)/%
YAŞ	18-35	366/40,9
	35-50	306/33,5
	50-65	204/22,3
	65 üstü	30/3,3
CİNSİYET	Erkek	432/47,4
	Kadın	483/51,6
EĞİTİM DÜZEYİ	İlkokul- ortaokul	261/28,4
	Lise	323/35,3
	Üniversite	282/30,7
	Lisansüstü	52/4,6
Kronik hastalığı	Olanlar	162/17,6
	Olmayanlar	753/82,4
Ailede kronik hastalığı	Olanlar	324/35,6
	Olmayanlar	591/64,4

Katılımcılarımızın %5,2 (n=47) OB'nda bulunmuş. Ailesiyle OB konusunu konuşanların oranını %18,6 (n=170), OB için yeterli bilgilendirme yapıldığını düşünenler 410 kişi olup %44,8 oranındadır. OB hakkında kamu hastanelerine güven (%88,5), özel hastanelere (%43) göre daha yüksek bulunmuştur. Katılımcılarımızın OB'na genel yaklaşımları gösterilmektedir (**Tablo 2**).

Tablo 2: Katılımcıların organ nakli hakkındaki bilgi düzeyleri ve genel tutumları

Organ bağışıyla ilgili bilgi düzeyleri ve tutumları	CEVAPLAR	
	EVET (n)%	HAYIR (n)%
Organ bağışı yaptınız mı?	(47)5,2	(867)94,8
Ailemle organ bağış konusunu konuştum	(170)18,6	(745)81,4
Ailemde - çevremde başkasından organ nakli olanlar var	(126)13,8	(789)86,2
Ailemde - çevremde organ nakli için sıra bekleyeneler var	(134)14,7	(781)85,3
Ailemde-çevremde organ naklini bekleyen hayatını kaybedenler var	(51)5,6	(864)94,4
Organ bağışı hakkında yasal konuları biliyorum	(71)7,8	(844)92,2
Organ bağışı için nerelerden bilgi alacağımı biliyorum	(227)24,8	(687)75,2
Organ bağışı için yeterli bilgilendirme yapılıyor	(410)44,8	(505)55,2
Organ nakli hakkında bilgilendirme aldım	(137)15	(778)85
Organ nakli hakkında düzenlenecek bir eğitim programına katılıyorum	(529)57,8	(386)42,2
Organ nakli ile ilgili bir sosyal sorumluluk projesinde görev alırım	(451)49,3	(464)50,7
Organ bağışı/nakli konusunda devlet /üniversite hastanelerine güvenirim	(810)88,5	(105)11,5
Organ bağışı/nakli konusunda özel hastane/özel üniversite hastanelerine güvenirim	(394)43,1	(521)56,9
Organ bağışı yapmak bana maddi yük getirir.	(221)24,2	(694)75,8
Organ nakli konusunda yeterli bilgi sahibiyim	(694)85,9	(221)14,1

Beyin ölümü (BÖ) gerçekleştikten sonra organların bağışı aşamasında, katılımcılarımızdan, kendi onaylarının yeterli olduğunu düşünenler

%87,8 oranında, ailesinin onaylaması gerekli olduğunu düşünenler %87,2 oranında iken, hiçbir onay alınmasına gerek duymayanların oranı ise %7,3 olarak bulunmuştur (**Tablo 3**).

Tablo 3: Katılımcıların organ bağışısı kararını kim vermeli sorusuna verdiği cevaplar

Katılımcıların organ bağışısı hakkındaki tutumları	CEVAPLAR	
	EVET (n)%	HAYIR (n)%
Bireyin sağılığında bağışısı olması yeterlidir.	803(87,8)	112(12,2)
Birey sağığında bağış yapmadıysa aileye sorularak alınmalıdır.	798(87,2)	117(12,8)
Herhangi bir onay durumuna bakılmadan alınmalıdır.	67(7,3)	848(92,7)

Katılımcılarımız OB ile ilgili “güvenilir bilgi”yi nereden almak istedikleri sorusuna verdikleri cevap %74,8 gibi en yüksek oranla “hastanelerdeki nakil birimleri” olarak belirtmişlerdir (**Tablo 4**).

Tablo 4: Katılımcıların organ bağışısı hakkında güvenilir bilgiyi kimden/nerden almak istedikleriyle ilgili dağılımı

Bilgi Kaynağı	Katılımcı sayısı/oranı (n)/ %
Sağılık Ocakları/aile hekimliği	(125)/13,7
Kamu Hastaneleri	(684)/74,8
Panel/konferans/toplantı	(278)/30,4
Kamu spotu	(174)/19
Sosyal medya/ basın kuruluşları	(177)/19,3
Organ bağışısında bulunmuş aileler	(179)/19,6

Ülkemizdeki özellikle kadavradan ON yapmanın neden düşük oranda kaldığını sorguladığımız soruda ise; katılımcılarımızın 790'ından (%86,3) aldığımız cevap “bilgi eksikliği”ne bağlanmaktadır. Katılımcıların OB'na engel durum hakkındaki görüşleri belirtilmiştir (**Tablo 5**).

Tablo 5: Katılımcıların organ bağışısına engel teşkil eden durumlar hakkındaki görüşlerinin dağılımı

Engelleyici nedenler	Katılımcı sayısı [n (%)]
Yetersiz bilgi	790 (86,3)
Çevre baskısı	129(14,1)
Sağılık personeline güvensizlik	146(16)
Sürekli hastalığı olma	272(29,7)
Aile etkisi	264(28,8)
İnançlar	389(42,5)
Vücut bütünlüğünün bozulması	146(16)

İnancına bağılı olarak organlarını bağışlayamayacak olan katılımcı sayısı 146(%16) iken vücudunun bir parçasını vererek ölüm-yaşam zincirine müdahalenin yanlış olduğunu düşünenlerin sayısı 91(%10) Katılımcıların OB üzerine dini-manevi inançlarının etkisinin dağılımı gösterilmiştir (**Tablo 6**).

Tablo 6: Dini ve manevi inançlarının katılımcıların organ bağışısı üzerine etkileri

Katılımcıların organ bağışısı hakkındaki tutumları	CEVAPLAR		
	EVET n(%)	HAYIR n(%)	KARARSIZIM n(%)
İnancına göre organlarını bağışlayamam	146(16)	133 (68,2)	145(15,8)
İnancına göre kendime yapılacak organ naklini kabul ederim	678(74,1)	137(15)	100(10,9)
İnancına göre yaşam süresine müdahale etmemek gerekiyor	223(24,4)	572(62,5)	120(13,1)
Organlarımı alacak kişiyle ruhumun özel bir bağı kuracağını düşünüyorum	246(26,9)	526(57,5)	143(15,6)
Birine organ bağışısı yaparak hayatımı onurlandıracağımı düşünüyorum	366(40)	429(46,9)	120(13,1)
Organlarımı bağışlırsam ruhumun huzur içinde olmayacağını düşünüyorum	137(15)	647(70,7)	131(14,3)
Vücudumun bir parçasını vererek ölüm-yaşam zincirine müdahalenin yanlış olduğunu düşünüyorum	91(10)	720(78,7)	104(11,3)
Organ nakli kartını imzalamanın kötü şans getireceğine inanıyorum	91(10)	752(82,2)	71(7,8)
Organlarımın alınma aşamasında huzursuzluk yaşayacağımı düşünüyorum	162(17,7)	624(68,2)	129(14,1)
Organ naklinin ruhlar arasında değişim olacağını düşünüyorum	160(17,5)	629(68,7)	117(12,8)

Organlarının başkasına hayat vermesinin ailesini onurlandıracağını düşünenlerin oranı %59,7'dir. OB yapmış olmak ailesinin üzüntüsünü artıracığını düşünenlerin oranı %13,4 iken, OB yapmak için ailesinden onay alması gerektiğini düşünen katılımcı oranı %33,1 idi.

Vücut bütünlüğüyle ilgili tutumları “Vücudunun bozulmadan mezara gitmesi önemlidir” düşüncesine %22,6 oranıyla 207 katılımcı sahipti. Anketimizde “Organ naklinde vücut bütünlüğünün bozulması düşüncesi beni huzursuz eder” düşüncesine %23,7, “Organ naklinde vücut bütünlüğümün bozulması ailemin çok üzülmesine neden olur” fikrine %17,5 ve “Organ naklinde vücut bütünlüğümün bozulmasına çevrem tepki gösterir” görüşüne de %10,6 oranında “evet” cevabı verilmiştir.

Katılımcıların ON'nde güvene yönelik tutumları sorgulandığında; ON'nin adaletli bir şekilde yapıldığını düşünen katılımcı oranı %36,3(n=332) idi.

Kararsızların oranı %26,2(n=240), adaletsiz olduğunu düşünenlerin oranı ise %37,5(n=343) iken zengin ve ünlü kişilere ON sırasında öncelik verileceğini düşünen katılımcılar %48,4(n=443) oranında dağılım göstermiştir (**Tablo 7**).

Tablo 7: Katılımcıların organ naklindeki güvene yönelik tutumlarının dağılımı

Katılımcıların organ bağı hakkında tutumları	CEVAPLAR		
	EVET n(%)	HAYIR n(%)	KARARSIZIM n(%)
Organ nakli, nakil ihtiyacı olanlara adaletli bir şekilde yapılır.	332(36,3)	343(37,5)	240(26,2)
Organ bağı yaptığımda, organların zenginlere/ünlü kişilere öncelikli verileceğini düşünüyorum.	443(48,4)	278(30,4)	194(21,2)
Organ bağı yaptığım bilirse, hastanede hayatımı kurtarmaya çalışmazlar.	94(10,3)	663(72,5)	157(17,2)
Organ bağı yaptığım bilirse, organlarımı almak için bana zarar verirler.	112(12,2)	666(72,8)	137(15)
Organ bağı yaptığımı bilirse, beyin ölümüm gerçekleşmeden organlarımı alırlar.	114(12,5)	640(70)	160(17,5)

Organ bağışını artırmak için “maddi teşvik verilmesi”nin olumlu olacağını düşünenlerin oranı %44,3 iken olumsuz etki oluşturacağına inananlar %43,8 oranında idi. Katılımcıların OB’nda teşvik yapılması ile ilgili tutumları gösterilmiştir (**Tablo 8**).

Tablo 8: Organ bağışında teşvik uygulaması ile ilgili katılımcıların görüşlerinin dağılımı

Katılımcıların organ bağı hakkında tutumları	CEVAPLAR		
	EVET n(%)	HAYIR n(%)	KARARSIZIM n(%)
Organ bağış yapan ailelere maddi destek sağlanmalıdır.	405(44,3)	401(43,8)	109(11,9)
Organ bağış yapan ailelere cenaze hizmeti verilmelidir.	423(46,2)	386(42,2)	106(11,6)
Organ bağış yapan ailelere vergi indirimi yapılmalıdır.	457(50)	346(37,8)	112(12,2)
Organ bağış yapan ailelere psikolojik destek verilmelidir.	279(30,5)	461(50,4)	175(19,1)
Organ bağış yapan ailelere hastanelerde öncelik tanınmalıdır.	451(49,3)	375(41)	89(9,7)

TARTIŞMA

Organ nakli bir kişide fonksiyonunu yitirmiş organın yerine kadavra veya başka bir canlı verici kişiden (donör)’den fonksiyonel organ nakledilmesine denir. Yaşam süresinin uzamasına bağlı olarak kronik hastalığı olan birey sayısının artması nedeniyle ON bekleyen hasta sayısı günden güne daha da artmaktadır (1). Sağlık Bakanlığının verilerine göre; ülkemizde ON bekleyen hasta sayısı Aralık 2019’a göre 26707’dir.

BÖ tanısı konmuş hasta sayısı 2017 yılında 2046 iken, 2018 yılında bu sayı 2178’e yükselmiştir. Buna paralel 2017 yılında donör sayısı 534 iken, 2018 yılında 598’e çıkmıştır. Fakat BÖ tanısına göre yapılan OB oranı yine düşük kalmaktadır (2). OB süreci yasal, sosyal, dini, tıbbi, etik ve organizasyon gibi multifaktöriyel etkenleri içerir (3). Edwards ve ark. OB’nın kabul edilmemesine

dini inanış, kültürel yapı, eğitim seviyesi, meslek, sosyo-demografik durum, cinsiyet, gelir düzeyi gibi birçok faktörün etkisi olduğunu belirtmişlerdir (4).

Organ bağışını reddetmekte önemli etkenlerden biri dini ve manevi inançlardır. Bölükbaşı ve Aytas sağlık çalışanlarını kapsayan çalışmalarında katılımcıların yaklaşık yarısının, Şıpkın’ın öğretim elemanları, Keçecioğlu ve Özer’in din görevlilerini kapsayan araştırmalarında; katılımcıların yaklaşık %85’inin OB’nın dini inançları yönünden uygun olduğunu bildirdiklerini rapor etmişlerdir (5 - 9). Wakelfield ve ark. sekiz araştırmadan derledikleri bilgilere göre ON’ne bakışın eğitim düzeyine paralel olarak arttığını bildirmişlerdir (10). Bununla birlikte yapılan bazı çalışmalarda, güçlü muhafazakar dini inanca sahip olanlarda, ON’e bakışın daha negatif olduğunu saptamışlardır (10, 11). Araştırmamızda da dini inancına göre OB’ni uygun bulan katılımcı oranımız % 84 idi.

McDonald’a göre manevi inançlar daha geniş ölçüde kişinin özüne odaklanır. Manevi inançlar; aileye karşı minnet, ruhun nihai eğilimine dair inançlar ve yaşadığımız dünya ile ahiret arasındaki bağlantılar üzerine oluşturulur (12).

Literatürde Amerikalıların ON’ ne olumsuz bakışları dini inanç kaynaklı, Çinlilerin ise negatif düşüncelerin kültürel ve manevi kaynaklı olduğunu vurgulamışlardır (13). Uzak doğudaki Konfüçyüs, Tao ve Buda gelenekleri; aileden alınan beden, atalara bozulmadan ulaşmasını şart koşmaktadır (14). Bazı araştırmalarda; Çinli ailelerin ölüm hakkında konuşulmasının, şansızlık getirdiğine inandıkları da bildirilmektedir (15). Ülkemizde yapılan bir çalışmada Çolak ve ark. %20 oranında katılımcının “organlarını bağışlayınca ömürlerinin kılacağını düşündüklerini rapor etmişlerdir (16). Ukrayna’daki bir araştırmada, “organlarımı bağışlarsam vücudumun şekli değişeceğinden korktuğum için OB yapmaya daha az istekliyim” diyenlerin %17 oranında olduğunu saptamışlardır (17).

Araştırmamızda; manevi inanç ile ilgili “organlarımı alacak kişiyle ruhumun özel bir bağ kuracağını düşünüyorum” fikrine evet diyenlerin oranı %26,9 idi. “Organlarımı bağışlarsam ruhumun huzur içinde olmayacağını düşünüyorum” diyenlerin oranı %15, hatta “ruhlar arasında de-

ğişim olacağını" düşünenlerin oranını ise %18,4 olarak belirledik. Bu türdeki manevi inançlara sahip kişilerin düşünceleri tüm toplumumuzun görüşlerini yansıtmaya da göz önünde tutulması, BÖ sürecinde hasta yakınlarının OB yapmaları için ikna edilmesinde faydalı olacağı kanısındayız.

Organ bağışında diğer bir etmen "vücut bütünlüğünün bozulması kaygısı" dır. Bölükbaşı ve ark. araştırmalarında, katılımcıların %42'sinin vücut bütünlüğünün bozulması kaygısını taşıdığını bildirmişlerdir (5). Hyde ve ark. nın OB'nda vücut bütünlüğünün önemini sorguladıklarında katılımcıların %21'nin vücutlarının sağlam olarak mezara gitmesini istediklerini belirtmişlerdir (18). Uzak doğuda yapılan başka bir çalışmada ise ölümden sonraki yaşama olan inançlarından dolayı, vücuda zarar geleceği endişesi taşıdıkları ve ölen kişinin vücut bütünlüğünün bozulmamasını istediklerini tespit etmişlerdir (19). De Yong ve ark. organ bağışçısı olan ve olmayan ailelere vücut bütünlüğünün önemini sorguladıkları araştırmada; OB'nı kabul eden ailelerin bile %18'inin bu kaygıyı taşıdıklarını rapor etmişlerdir (20). Katılımcılarımız arasında "ölümden sonra vücut bütünlüğünün bozulmaması gerektiğini" düşünenler %22,6 oranındaydı. Bu oran Hyde ve ark. sonuçlarına paralellik gösterirken De Yong ve ark.nın çalışmasındaki orandan biraz yüksek görünmektedir.

Göz ve ark.nın araştırmalarındaki %21,9 katılımcı OB yaptıklarında; ailelerinin üzüleceklerini ve bundan dolayı bağışta bulunmadıklarını ifade etmişlerdir (21). Anketlerimizde OB yaptıklarında ailesinin üzüntü duyacağı fikrini taşıyanların oranı %13,4 iken aksine ailesinin onurlandıracağını tahmin edenlerin oranı % 59,7 idi.

Araştırmamızda yakınlarından birinde BÖ gerçekleşmesi durumunda organlarının bağışlanmasına olumlu bakanların oranı %57,8 iken, kendi organlarının bağışlanmasını kabullenenlerin oranı %77,2 çıkmıştır. Kendi organlarını bağışlarken sergilediği rahat tutumunu aileden birinin OB için gösterememelerinin sebebi; OB konusunun aile içinde konuşulmamış ve BÖ gelişen kişinin kendi organlarını bağışlama isteğinin olup olmadığının bilmemelerinden kaynaklandığı kanısındayız. Beyin ölümü gelişen kişinin hayattayken OB'na yönelik tutumu ailenin bağış kararını etkileyen en güçlü etkendir. West

ve ark. ölen kişinin organlarını bağışlamaya ilgili düşünce ve isteklerini hayattayken belirtmiş olmasının ve bunu ailesinin bilmesinin aile onayını artırdığını belirtmişlerdir (22).

Siminrof ve ark. eğer ailesi ölen kişinin OB'na olumlu yaklaştığının biliyorsa, kendi görüşleriyle uyuşmasa bile %90'ların üzerinde OB isteğini kabul edeceklerini saptamışlardır (23). OB konusunun aile içinde konuşulması çok arzu edilmeyen bir konudur. Kanada'dan bir çalışmada yazarlar katılımcıların %81 OB'nı kabul ederken % 65'i konuyu aile içinde hiç konuşmadıklarını belirlemişlerdir (24). Araştırmamızda da katılımcıların % 88'si aile ortamında OB'nı hiç konuşmamışlardır. OB'nın aile içinde konuşulmuş olması, kişinin isteklerini ve düşüncelerini açık olarak ifade etmesi ve ailenin kişinin taleplerini bilmesi bağış sürecinde bağışa, ailenin daha olumlu bakmasını ve daha rahat davranmasını sağlayacaktır.

Organ bağışında, bağışçının kendi fikirleri ve isteklerinin göz önüne alınması elbette çok önemlidir. Nordfalk ve ark. Danimarka halkının OB hakkında tutumunu araştırmışlar. "Herkes otomatik olarak potansiyel bağışçı olarak kabul edilmeli" fikrine katılımcıların %58'i karşı çıkmışlardır (25). Köse ve ark. tıp, eczacılık ve hukuk fakültesi öğrencilerini kapsayan çalışmalarında BÖ'den sonra nakil işleminin gerçekleşmesinde belirleyicinin; "kişinin kendi kararı yeterlidir" diyenlerin oranının %84, "ailenin kararı gereklidir" diyenlerin oranının %31, "doktorların kararı yeterlidir" diyenlerin oranının %8 olduğunu belirtmişlerdir (26). Anketlerimizde BÖ gerçekleşen bireyin organlarının nakli için izin konusunda; "bireyin sağlığında bağışçı olması"nın yeterli olduğunu söyleyenlerin oranı %87,3, birey sağlığında bağış yapmadıysa ailesine sorularak alınmasının gerektiğini söyleyenlerin oranı %86,9, herhangi bir onaya gerek olmadığını söyleyenlerin oranımız %7,2 çıkmıştır.

Bu sonuçlarımız, Köse ve ark.'nın bildirdiği sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Anketlerimizde aile onayının gerekliliğinin yüksek oranda bulunmasını; toplumumuzda çoğunluk olarak ataerkil aileye sahip olunduğu ve aile bireyleri arasındaki bağlılık ve sorumluluk duygularının yüksek olmasıyla bağlantılı olduğunu düşünmekteyiz. Bireylerin OB ile ilgili düşünce, görüş ve hatta kararını sağlığında aile bireylerine bil-

dirmesinin önemi bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Bu farkındalığın oluşturulması içinde OB konusunun sadece belli bir gün ve haftada değil de tüm yıl içine yayılarak düzenli olarak hatırlatılmasının daha faydalı olacağı kanısını taşımaktayız. Medyada çıkan, yanlış ve kaynağı belirsiz haberler, bazı sağlık çalışanlarının bilinçsiz tutumları ve donörlük sistemiyle ilgili bilgi eksikliği ve/veya yetersizliği OB'na karşı güvensizliğin temel nedenleri olarak görülmektedir. Kanada'da yapılan anketlerde katılımcıların 2/3'e varan bir oranda (%63), zenginlere nakilde öncelik verildiğini düşündüklerini bildirmişlerdir (27).

Hyde ve ark. çalışmalarında OB'nda bulunmuş katılımcıların %13'ü "zengin ve ünlülere organ naklinde öncelik verilir" düşüncesini taşıırken, organlarını bağışlamayan katılımcıların arasında da %32'ünün bu endişeyi taşıdığını rapor etmişlerdir (18). Türkiye'de yaşayan, düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerle yapılan bir ankette, katılımcıların %69'ünün ON'nde zengin ya da ünlülere öncelik verildiğine inandıkları bildirilmiştir (16). Araştırmamızda da OB yaptığı organlarının öncelikle zengin veya ünlü kişilere verileceğini düşünenlerin oranı %48,4 iken, kararsızların oranı %21,2'dir. Nakledilecek organların, nakil ihtiyacı olanlara adaletli bir şekilde dağıtılacağını düşünenlerin oranı %36,3 iken kararsızların oranı %26,2'dir. ON listesinin kontrol ve dağıtım sistemine güvendiğini belirtenlerin oranı %36 olmakla birlikte kararsızların oranı da %34,1'dir. Katılımcılarımızın yarısına yakınında, zenginlere veya ünlülere öncelik verildiği güvensizliği mevcut olup bu orana kararsız katılımcıları da eklersek güvensizlik oranı %70'e yükselmektedir.

Sağlık personeline duyulan güvensizlik de karşımıza olumsuz bir tutum olarak çıkmaktadır. Sara ve ark. katılımcılarının %14'ünün; sağlık çalışanlarının potansiyel bir bağışçının hayatını kurtarmak için çok çaba sarf etmeyeceklerini düşündüklerini belirtmiştir (27). OB hakkında tutumları araştıran Güngörmüş ve ark. OB'nda bulunursa organlarının kötüye kullanılacağını düşünenlerin oranını %12,1 saptarken katılımcıların %11,4'nün OB yaptığını bilirse ölmeden organlarını alınıp endişesi taşıdığını bildirmişlerdir (28). Chen ve ark. organlarının uygunsuz şekilde kullanılacağı korkusundan dolayı OB'nı ret edenleri oranının % 35,9 olduğunu rapor

etmişlerdir (29). Katılımcılarımızdan OB yaptığı bilirse; hastanede hayatının kurtarılmaya çalışılmayacağı zannına kapılanlar %10,3 oranındaydı. Organlarını almak için kendisine zarar verileceğini düşünenlerin oranı %12,2 ve BÖ gerçekleştirilmeden organlarının alınacağı şüphesi taşıyanların oranı ise %12,5 idi.

Sağlık çalışanlarına güvensizliği aşmanın en iyi yolu, güven verici sağlıklı iletişim kurmaktan geçtiği kanaatindeyiz. Bu iletişim kurulurken aileye BÖ gerçekleşen hastalarına; gerekli tıbbi müdahalenin eksiksiz yapıldığının anlatılması, ailenin duyguları göz ardı edilmeden ve saygı duyularak davranılması, hastasıyla son vedasını yapabilmesine izin verilmesi, ölümü kabullenmesi için gerekli zaman tanınmasıdır.

Araştırmamızda ON konusunda özel hastaneler ile kamu hastanelerine olan güveni sorgulandığında; kamu hastanelerine ve kamu üniversitesi hastanelerine güvenler %88 oranında iken özel hastane ve özel üniversite hastanelerine güvenler %43'te kalmıştır. Bu farklılığın ortadan kalması için özel sektörün bu konuda bilgilendirilmesi gerekliliği kanısındayız.

Organ bağışının arzu edilen seviyede olmamasının en önemli nedeni OB ve ON hakkındaki bilgi eksikliğidir. Alkış ve ark. çoğunluğunu akademik personelin oluşturduğu katılımcıların %72'sinin ON konusunda yeterince bilgisini olduğunu bildirmişlerdir.

Çalışmamızda ON konusunda bilgi sahibi olanların genel oranı %24,2 iken üniversite mezunu olan katılımcılarımızın %61'i ON hakkında bilgi sahibi olduğunu belirtmişlerdir. Eğitim seviyesi ile OB ve ON hakkında bilgi sahibi olmak paralellik gösterdiği dikkatimizi çekmiştir. OB hakkında düzenlenen eğitimlere katılıp bilgi almak isteyen katılımcı oranımız %58'dir. Ek olarak katılımcılarımızın yarısı da (%50,7) sosyal sorumluluk projesinde yer alabileceklerini ifade etmişlerdir. Kavurmacı ve ark. araştırmalarında ON ve OB hakkında bilgi alma durumu ile OB'nda bulunma ve OB'nda bulunmayı düşünme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu saptamışlardır (30).

Balcı ve ark. anketlerinde OB'nın artırılmasına en önemli katkının %93,3 oranla eğitimle sağlanacağını bildirmişlerdir katılımcılarımız arasında %86,3 oranla OB'nda bulunulmasında en büyük

engelin yetersiz bilgi olduğunu bildirmişlerdir (31). Sandler ve ark. OB hakkında daha fazla bilgiye sahip bireylerin daha olumlu tutumlara sahip olduklarını bildirmişlerdir. OB'na manevi düşüncelerdeki olumsuz bakış açısı ve yanlış kavramlar eğitimle düzeltilerek organ bağışçısı olma istekliliğinin artırılabilirliğini, eğitimde doktorlar ve hemşirelerin de aktif rol almasını önermektedirler (32). OB'nı artırmak için konuyu bilen bireylerin çoğalmasının gerekmektedir. Bu etkili bilgi düzeyini yakalamak için OB'nı engelleyen nedenler tespit edilmeli ve bu alanlarda kavram kargaşalarını gidermek amacıyla halkın aktif olarak katıldığı eğitim kampanyaları düzenlenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Birçok çalışmada belirtildiği gibi ON konusunda en çok bilgi televizyon, sosyal medya vb alınmaktadır (1, 8, 33, 34). Medyanın bu kadar etki ve öneme sahip olmasına rağmen, anketlerimizde bu kadar hassas bir konuda medyadan bilgi alma isteği %19,5 gibi düşük bir oranda kalmıştır. Buna karşın bilgiyi hastanelerdeki ON birimlerinden almak isteyenlerin oranı %74,8 dir. Açık göz ve ark. nın katılımcılarının %53'ü OB ile ilgili bilgiyi ON biriminden almak istediklerini belirtmişler ve ON birimlerinin OB konusunda bilgilendirme için en güvenilir ve en doğru merkezler olduğu vurgulamışlardır (35). Biz de bu görüşe katılmaktayız.

Organ bağışını artırmak için çeşitli teşvik önerileri ortaya atılmıştır. Katar'da yapılan bir çalışmada OB'nı teşvik etmek amacıyla "ödülendirme yapılması" düşüncesinin katılımcılar arasında %17'si uygun görürken, %83'ü uygun görmediklerini bildirmişlerdir. Neden olarak ta dini inanç ve insan duyarlılıklarına ters düşmesini göstermişlerdir (36). Hajjar ve ark. katılımcıların sadece %0.3'ü finansal destek için bağış yapmaya istekli olduklarını rapor etmişlerdir (33).

Haddow'un anketlerinde "organlarını bağışlayanlara destek yapılması" fikrine katılımcıların %40'ı olumlu yaklaşmışlardır. Ama teşviklerin "doğrudan nakit ödeme şeklinde" yapılmasının yerine "cenaze masraflarının karşılanması", "bağışçı adına yapılacak yardımın hayır kurumlarına verilmesi", "ON sürecinden sonra bağışçının ailesine gidilip ziyaret yapılması şeklinde olmasını uygun gördüklerini ifade etmişlerdir (37).

Amerika Birleşik Devletleri'nin Pensilvanya eyaletinde yapılan başka bir çalışmada da katılımcıların %59'u insanların OB yapmaya teşvik için özendirici bir destek olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bunların %53'ü bu özendirici desteğin doğrudan nakit ödenmesi şeklinde olmasını isterken, geriye kalan %47'lik grupta cenaze masraflarına yardım, tıbbi masraflara destek, hayat sigortası veya gerektiği zaman tercihli donör konumun da olabilme gibi desteklerin olabileceği şeklinde ifade etmişlerdir (38). Okka ve ark. nın ülkemizde yaptıkları araştırmalarında OB'nda bulunanlara veya ailesine yapılacak desteğin OB'nı artıracığına inananların oranını %55,9 olduğu rapor edilmiştir (39). Çalışmamızda OB yapan ailelere doğrudan destek verilmesi gerektiğini düşünen katılımcımız %44 dür. OB yapan ailelere cenaze hizmeti verilmesini destekleyenler %46, vergi indirimini yapılmasını destekleyenler %50, hastanelerde öncelik tanınmalı fikrini destekleyenler %49, ailelere psikolojik destek sağlanmasını gerektiği düşünenler %60 oranlarında saptanmıştır. Ayrıca katılımcılarımızın yarısı yukarıda da belirttiğimiz gibi OB teşvikinde desteklerin dolaylı yoldan yapılması gerektiğini düşünmektedir. Doğrudan destek önerisi oranı yarıdan az (%15) çıkmıştır. Bağışçının ailesine teşvik yapılması ve yöntemiyle ilgili sonuçlarımız literatürle uyumluydu (37 - 39). Bağışçının ailesinin desteklenmesi, incitilmemesi ve OB'nın kötüye kullanılmaması göz önüne alındığında; OB'nda teşviklerin dolaylı olarak yapılmasının daha etik ve etkili olacağı kanısını taşımaktayız. Organ bağışı yapanların sayısındaki düşüklük toplumsal bir problemdir. Bu düşük oranın en büyük sebebi bilgisizlik ve eğitim eksikliği ile süreçteki güvensizliktir. Dini ve manevi inançlar gibi etkenler karşımıza engel olarak çıksada; bunlarda da temel sorunun bilgi eksikliği ya da yanlış bilgilendirme olduğu kanaatindeyiz. OB'nın aile içinde konuşulup aile bireylerinin birbirlerinin OB yapmaya taraf olmasının önceden bilmesinin OB oranının artmasına fayda sağlayacaktır. OB konusunda yanlış yapılan haberler toplum hafızasında ciddi bir güvensizlik izi bırakmaktadır. Bu güvensizliğin aşılması için sadece OB'nın ne olduğunun anlatılması değil aynı zaman da BÖ'nden organ nakline kadar sürecin nasıl işletildiğinin açık olarak açıklaması gerekmektedir.

Sağlık personeli; BÖ gerçekleşmiş hastanın ailesiyle yakından ilgilenmesinin sürecin sağlıklı yürütülmesinde çok önemli görevi olduğunu unutmamalıdır. OB konusu sadece organ nakli haftası gibi belirli zaman dilimlerinde değil sürekli olarak gündemde tutulmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Haberal MA: Living donor kidney transplantation: how far should we go? *Urol J.* 2004;1:148-156.
2. Efil S, Sise S, Üzel H, Eser O. Afyon ilinde halkın ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Tıp Fakültesi sağlık çalışanlarının organ bağışi konusuna ilgilerinin değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Der.* 2013; 2: 361-84.
3. http://www.irodat.org/img/database/grafics/01_worldwide-actual-deceased-organ-donors-2017.png
4. Edwards TM, Essman C, Thornton JD. Assessing racial and ethnic differences in medical student knowledge, attitudes and behaviors regarding organ donation. *J Natl Med Assoc.* 2007;99(2):131-137.
5. Bölükbaş N, Eyüpoğlu A, Kurt P. Organ bağışi hakkında üniversite öğrencilerinin düşünceleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Derg.* 2004; 21: 73-7.
6. Aytaş Ö, Kartalçı Ş, Ünal S. Bir Grup Hemşirenin Sosyodemografik Verileri ve Tükenmişlik Düzeyleri Bağlamında Organ Bağışına Bakış Açılıarı. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Derg.* 2011; 18: 26-32.
7. Şıpkın S, Şen B, Akan S, Malak TA. Onsekiz Mart Üniversitesi Tıp Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Elemanlarının Organ Bağışına Bakış Açılarının İncelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Derg.* 2010; 11: 19-25.
8. Keçecioğlu N, Tuncer M, Yüctin L, et al. Attitudes of religious people in Turkey regarding organ donation and transplantation. *Transplant Proc.* 2000; 32: 629-30.
9. Ozer A, Ekerbicer HC, Celik M, Nacar M, Knowledge, attitudes, and behaviors of officials of religion about organ donation in Kahramanmaraş, an eastern Mediterranean city of Turkey. *Transplantation Proceedings.* 2010; 42(9), 3363-3367.
10. Wakefield C, Watts K, Homewood J, et al. Attitudes toward organ donation and donor behavior: a review of the international literature. *Prog Transplant.* 2010;20(4):380-91.
11. Bresnahan M, Lee SY, Smith SW, et al. A theory of planned behavior study of college students' intention to register as organ donors in Japan, Korea, and the United States. *Health Commun.* 2007;21(3):201-211.
12. MacDonald, D.A. Spirituality: Description, measurement, and relations to the fivefactor model of personality. *Journal of Personality.* 2000; 68:153-19.
13. Bresnahan MJ, Guanb X, Smitha SW, Wangc, Edmundson JZ. Cultures of the soul: spiritual beliefs about organ donation in China and the United States. *Chinese Journal of Communication.* 2010;2(3):133-146.
14. Chan AYT., Ng WD., Tse MH., Cheung R. Public attitudes toward kidney donation in Hong Kong. *Dialysis and Transplantation.* 1990;19: 242- 258.
15. Molzahn AE., Starzomski R., McDonald M., O'Loughlin C. Chinese Canadian beliefs toward organ donation. *Qualitative Health Research.*2005; 15(1): 82 - 98.
16. Colak M, Ersoy K, Haberal M, Gürdamar D, Gerçek Ö. A household study to determine attitudes and beliefs related to organ transplantation and donation: A pilot study in Yaprıcak village, Ankara, Turkey. *Transplantation Proceedings.* 2008; 40(1):29-33.
17. Coad L, Carter N, Ling J. Attitudes of young adults from the UK towards organ donation and transplantation. *Transplantation Research.* 2013, 2:9.
18. Hyde MK, Wihardjo KR, White KM Do the myths still exist? Revisiting people's negative beliefs about organ donation upon death *Psychology, Health and Medicine* 2012;5(17): 530-541.
19. Wheeler MS., O'Friel M., Cheung, AHS. Cultural beliefs of Asian Americans as barriers to organ donation. *Journal of Transplant Coordination.* 1994; 4(3), 146-150.
20. DeJong W, Franz HG, Wolfe SM, et al. Requesting organ donation: an interview study of donor and nondonor families. *American Journal of Critical Care,* 1998; 7(1), 13.
21. Göz F, Gürelli Ş. Yoğun Bakım Hemşirelerinin Organ Bağışi İle İlgili Düşünceleri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi* 2007; 2(5): 77-88.
22. West R. Burr G. Why families deny consent to organ donation. *Australian Critical Care,* 2002; 15(1), 27-32.
23. Siminoff LA., Lawrence RH. Knowing patients' preferences about organ donation: does it make a difference? *Journal of Trauma and Acute Care Surgery,* 2002; 53(4), 754-760.
24. Lifeline of Ohio: Statistics. Available at: <http://www.lifelineofohio.org/media/story.com>. Accessed: May 20, 2004.
25. Nordfalk F, Olejaz M, Jensen AMB, et al. From motivation to acceptability: a survey of public attitudes towards organ donation in Denmark *Transplantation Research* 2016; 5:5.
26. Kose OO, Onsuz MF, Topuzoglu A. Knowledge levels of and attitudes to organ donation and transplantation among university students. *North Clin Istanbul.* 2015;2(1):19-25.
27. Davison SN, Jhangri GS. Knowledge and Attitudes of Canadian First Nations People Toward Organ Donation and Transplantation: A Quantitative and Qualitative Analysis) *Am J Kidney Dis.* 2014;64(5):781-789.

- 28.** Güngörmüş Z, Dayapoğlu N. Organ Bağışı Hakkında Bireylerin Bilgi, Tutum ve Davranışları. TAF Prev Med Bull. 2014;13(2):133-140.
- 29.** Chen JX, Zhang TM, Lim FL, et al: Current knowledge and attitudes about organ donation and transplantation among Chinese university students. Transplant Proc. 2006; 38:2761.
- 30.** Kavurmacı M, Karabulut N, Koç A. Üniversite Öğrencilerinin Organ Bağışı Hakkındaki Bilgi ve Görüşleri. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Derg. 2014; 11: 15-21.
- 31.** Balcı E, Şahingöz M. Perspective on organ donation for nurses Cumhuriyet Medical Journal Cumhuriyet Med J. 2014; 36: 503-511.
- 32.** Sander SL, Miller BK. Public knowledge and attitudes regarding organ and tissue donation: an analysis of the northwest Ohio community. Patient Educ Couns. 2005;58:154-63.
- 33.** Hajjar WH, Bin Abdulqader SA, Aldayel SS, Alfardan AW, Alzaidy NI. Knowledge, Attitudes, and Beliefs Toward Organ Donation Among Social Media Users Transplant Proc. 2016;48(7):2418-2422.
- 34.** Alghanim SA. Knowledge and attitudes toward organ donation: a community-based study comparing rural and urban populations. Saudi J Kidney Dis Transplant. 2010;21:23e30.
- 35.** Yazar MA, Açıkgöz MB. Turk Knowledge Levels and Attitudes of People Living in the City Centre of Nevşehir on Organ Donation and Transplantation J Anaesthesiol Reanim. 2016; 44: 250-7.
- 36.** El-Shoubaki H, Bener A. Public Knowledge and Attitudes Toward Organ Donation and Transplantation: A Cross-Cultural Study. Transplantation Proceedings. 2005; 37:1993-1997.
- 37.** Haddow G. Because you're worth it? The taking and selling of transplantable organs. J Med Ethics. 2006;32:324-328.
- 38.** Bryc CL, Siminoff LA, Ubel PA, et al. Do incentives matter? Providing benefits to families of organ donors. AMJ Transplantation. 2005; 5:2999-3008.
- 39.** Okka B, Demireli O. Konya İlinde Halkın Organ Bağışı Konusuna Bakış Açılarının Değerlendirilmesi. Türkiye Klinikleri J Med Ethics. 2008; 16: 148-58.